

ERKKI PEKKILÄ

Anton Albergin sävelmäkomitea ja Suomen kansan sävelmien alkuvaiheet

Suomen kansan sävelmät -kokoelmaa pidetään yleensä Ilmari Krohnin saavutuksena. Tosiasiassa hanketta ehdotti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle Anton Alberg (myöh. Antti Jalava, 1846–1909), yliopiston unkarin kielen lehtori. Huhtikuussa 1886 Alberg lähestyi seuraa kirjelmällä ja ehdotti, että seuran pitäisi aloittaa koko maan kattavan kansansävelmäkokoelman julkaiseminen. Tarkoituksena oli julkaista seuran haltuun kertyneet kansansävelmäkeräelmät ja näin saattaa ne yksiin kansiin.¹

Laajemmassa mielessä sävelmähanke liittyi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran tuon aikaiseen julkaisupolitiikkaan. Seura oli julkaissut *Kalevalan* ja *Kantelettaren* 1830- ja 1840-luvuilla. Myöhemmässä vaiheessa 1880-luvulla seura alkoi laajentaa toimintakenttäänsä. Julkaisuhankkeisiin alkoi tulla kansanrunojen lisäksi myös muita perinnelajeja kuten sananlaskut ja eläinsadut. Kansansävelmien julkaiseminen sopi hyvin tähän kuvioon.²

Seura lämpeni Albergin ehdotukselle, ja sävelmien julkaisuhanketta ajamaan perustettiin ns. sävelmäkomitea. Siihen kuuluivat Albergin lisäksi jäseninä ”tirehtööri” Robert Kajanus (1856–1933), maisterit Pekka Juhani (P. J.) Hannikainen (1854–1924) ja Axel August Borenius (myöh. Lähteenkorva, 1849–1931). Lisäksi ryhmässä olivat vielä mukana säveltäjä-runoilija Rafael Laethén (1845–1898) sekä tuleva teatterinjohtaja Karl Johan (Kaarlo Juhana) Bergbom (1843–1906).³

Hanke lähti hyvin liikkeelle, ja Kajanuksen toimittamat kaksi ensimmäistä vihkosta laulusävelmiä ilmestyivät 1888 ja 1890.⁴ Vauhdikkaan alun jälkeen hanke kohtasi vaikeuksia. Vuoden 1893 kokouksessa seura valittelikin kokoelman verikkaista etenemistä. Alkoi näyttää selvältä, että alkuperäinen sävelmäkomitea ei kykenisi viemään hanketta loppuun. Asioiden jouduttamiseksi seura valitsi uudeksi toimittajaksi Ilmari Krohnin (1867–1960), joka sitten saattoikin hankkeen päätökseen. Ansaitusti hän sai hankkeesta myös kaiken kunnian.⁵

Krohnin ja hänen aputoimittajiensa Launiksen ja Väisäsen työn varjoon on kuitenkin

1 SKS:n keskustelemukset 7.4.1886.

2 Suomi 1887, s. 421.

3 SKS:n keskustelemukset 7.4.1886.

4 SKS:n keskustelemukset 17.3.1890; Väisänen 1917, 43.

5 SKS:n keskustelemukset 12.4.1893.

kin jäänyt, että alkuperäinen sävelmäkomitea teki sekin varsin merkittävää pohjatyötä. Almbergin johtama sävelmäkomitea nimittäin luonnosteli hankkeen, inventoi olemassa olevat sävelmät, lähetti kerääjän kentälle hankkimaan uusia sävelmiä ja käynnisti sanomalehtikeräyksen, jolla musiikinharrastajat saatiin keruutoimintaan mukaan. Edelleen se päätti tulevan kokoelman sisällöstä (runo-, tanssi- ja laulusävelmät) sekä luonnosteli kokoelman toimitus- ja julkaisuperiaatteet. Lisäksi se julkaisi pari ensimmäistä sävelmävihkoa ikään kuin malliksi uudelle toimittajalle. Näistä lähtökohdista Krohnin oli myöhemmin helppo jatkaa ja viedä hanketta eteenpäin.

Koska alkuperäisen sävelmäkomitean työ on jäänyt monille tuntemattomaksi, käyn seuraavassa läpi sen roolia kansansävelmäkokoelman julkaisemisessa. Valaisen myös hankkeen taustaa ja lähtökohtia.

Hanke käynnistyy

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura käsitteli huhtikuun 7. päivän kokouksessaan 1886 lehtori A. Almbergin lähettämää ehdotusta, jonka mukaan seuran pitäisi aloittaa maanlaajuisen kansansävelmäkokoelman julkaiseminen. Almberg aloitti ehdotuksensa sanomalla, että sävelmien ja soitteiden kerääminen on aina katsottu Kirjallisuuden Seuran toimialaan kuuluvaksi. Seura oli palkinnut henkilöitä, jotka olivat lähettäneet keräämiään sävelmäkokoelmia seuralle. Näitä ovat mm. N. Kurikka, K. V. Hanell ja R. Lehrbäck. Seura oli myös lähettänyt stipendiaatin, maisteri Boreniuksen, keräämään runosävelmiä Suomen ja Venäjän Karjalasta, Inkeristä ja Virostä. Aikojen kuluessa seuralle oli kertynyt suuri määrä kansanlaulujen ja -tanssien sävelmiä. Almberg toi esiin, että vain pieni osa seuralle tulleista keräelmistä oli julkaistu: ”Epäilemättä näitten joukossa on paljon ala-arvoistakin, mutta suurin osa niistä kuitenkin lienee sitä laatua, että ne ansaitsevat tulla julkaistuiksi.”⁶

Sävelmiä oli myös julkaistu sekä seuran että yksityisten kerääjien toimesta mutta vähän. Painetut kokoelmat olivat suppeita ja sisälsivät osittain samoja sävelmiä. Yhteenvetona senhetkisestä tilanteesta Almberg totesi, että ”[m]itään suurempaa, täydellistä ja yhtäjaksoista kansallissävelten kokoelmaa... vielä ei ole painosta toimitettu.”⁷ Sitten Almberg kävi suoraan asiaan:

Minusta olisi sen vuoksi jo aika Seuran ruveta ajattelemaan täydellisen kansansävelten kokoelman ulosantamista, joka sisältäisi ei ainoastaan kaiken sen, mitä sekä Kirjallisuuden Seuran että yksityisten toimesta tällä alalla tähän asti on painosta ilmestynyt, vaan myöskin mitä arvokasta Seuran käsikirjoitusvarastosta on saatavana.⁸

6 SKS:n keskustelemukset 7.4.1886.

7 SKS:n keskustelemukset 7.4.1886.

8 SKS:n keskustelemukset 7.4.1886.

Hahlin kansallinen kokoelma

Esikuvaksi omalle hankkeelleen Almberg mainitsi edesmenneen musiikinopettaja David ”Taavi” Hahlin (1847–1880) hankkeen. Hahl oli suunnitellut ”suurta kansallista sävelmäkokoelmaa”.⁹ Hän oli myös toiminut Axel Boreniuksen kanssa arvioijana, kun Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraan lähetettiin sävelmäkokoelmia. Hänellä oli siis hyvä tuntuma kansansävelmiin. Vuonna 1876 Hahl pyysi seuralta lainaksi sinne saapunutta Hanellin sävelmäkokoelmaa.¹⁰ Hanellin keräelmästä olisi ilmeisesti tullut Hahlin kansallisen sävelmäkokoelman runko. Laulut olivat eri puolilta maata.

Hahlilla oli vahva kuorotausta. Hän oli itse tenori ja esiintynyt mm. Suomalaisen teatterin oopperaproduktioissa. Hän oli johtanut myös ylioppilaskuoroja kuten Akateemista lauluseuraa (Akademiska sångföreningen) ja Suomalaisen Nuijan kuoroa. Kuorojen ja ylioppilaslaulajien tarpeiksi Hahl oli julkaissut joukon laulunuoetteja sisältäviä kirjoja. Näitä olivat *Ylioppilaslauluja I-III* ja *Sävelistö, kaikuja lauluistamme*.¹¹

Kirjallisessa kuukausilehdessä oli 1872 arvostelu Hahlin *Ylioppilaslauluista*. Kirjoittaja on hyvillään kokoelmasta, koska vastaavia suomenkielisiä ei juuri ollut. Ruotsinkieliset taas käyttivät Ruotsissa toimitettuja kokoelmia. Hän kertoi, että moniäänisestä kuorolaulusta oli tullut suosittua. Ylioppilaskunnalla oli paras kuoro, mutta kuoroja ja lauluryhmiä oli useimmissa kaupungeissa ja myös maaseudulla. Laulu oli suosittu huvittelumuoto. Neliäänistä laulua, oli se kuinka yksinkertaista tahansa, pidettiin ”välttämättömänä ehtona tavallista edes vähänkin korkeamman sivistyneen seuran hauskuuteen”.¹²

Hahlin aiemman toiminnan tuntien on syytä uskoa, että hänen suunnittelemansa ”kansallinen kokoelma” olisi myös ollut puhtaasti suomenkielinen. Se olisi koostunut eri puolilta maata kerätyistä kansanlauluista, pohjana mainittu Hanellin kokoelma. Luultavasti sävelmistä olisi tehty neliääniset kuorosovitukset, jotta niitä olisi voinut laulaa pienemmällä tai suuremmalla ryhmällä moniäänisesti. Tuon ajan kielitaistelut tietäen tuntuu selvältä, että kokoelma oli ajateltu nimenomaan suomenmielisten kansanmusiikin harrastajien ja kuorojen käyttöön, vastapainona ruotsinkieliselle materiaalille. Taavi Hahlhan kuului suomenmielisiin ja oli aktiivisesti mukana Bergbomin suomalaisen teatterin ja oopperan toiminnassa.

Hankkeesta ei kuitenkaan tullut mitään, sillä Hahl kuoli ”rintatautiin” eli tuberkuloosiin vuonna 1880, vain 33-vuotiaana.¹³

9 SKS:n keskustelut 7.4.1886

10 SKS:n keskustelut 6.12.1876.

11 Salomaa 1926, 103–104.

12 Laulukas (nimim.) 1872, 47.

13 Savonlinna 35, 21.8.1880.

Boreniuksen nuottivihko

Yksi Almbergin esikuvista oli ilmeisesti myös tulevan sävelmäkomitean jäsenen Axel Boreniuksen kansansävelmäkokoelma. Borenius oli ahkera kansanperinteen tutkija ja kerääjä, joka alkoi ensimmäisenä kerätä runojen lisäksi myös runosävelmiä. Keväällä 1880 ilmestyi 12 kansanlaulua sisältävä vihkonen, jonka nimenä oli *Suomalaisia kansanlauluja I*. Sävelmät oli koonnut Axel Borenius. Sävelmien pianosovitukset laati Gabriel Linsén. Kokoelman julkaisija oli yksityinen painotalo K. E. Holm.¹⁴ Vihkosen järjestysnumero osoittaa, että Borenius oli ajatellut toimitteelleen myös jatkoa. Nuottivihko sai hyvät arvostelut. Valvojassa G. A. Gripenberg sanoi:

Tosiaan on ilahuttava seikka, että kauniit kansanlaulumme ovat saaneet niin kykenevän ja asiaa innokkaasti harrastavan puolustajan kuin herra Borenius on... Emme luule liikoja lausuvamme kun katsomme luonnolliseksi asiaksi, että tätä ensimmäistä vihkoa pian seuraa monta muuta, yhtä viehättäviä sisällyksen puolesta.¹⁵

Borenius ei kuitenkaan toimittanut uusia osia vihkoselleen. Siksi voidaankin ajatella, että Suomen kansan sävelmät -hanke oli Boreniukselle tervetullut. Sen kautta hän sai mahdollisuuden jatkaa aiemmin aloitettua sävelmien julkaisuprojektia. Lisäksi täytyy muistaa, että Borenius oli kerännyt aiemmilta kenttämatkoiltaan satamäärin runo- ja kansansävelmiä. Voi olettaa, että ajatus julkaista omia keräelmiä uudessa julkaisusarjassa kiinnosti häntä.

Savo-karjalaiset ja Hannikainen

Oma vaikutuksensa Almbergin hankkeelle oli myös Savo-Karjalaisella osakunnalla. Sekä Axel Borenius että Pekka Hannikainen kuuluivat osakuntaan. 1870-luvun loppupuoliskolla oli syntynyt kansatieteellinen innostus ja ylioppilaat, savo-karjalaiset mukaan lukien, keräsivät kotiseudultaan kansatieteellistä esineistöä tulevaa Kansallismuseota varten. Vuonna 1874 Borenius esitti Savo-Karjalaiselle osakunnalle, että se lähettäisi jonkun musiikintuntijan varta vasten keräämään Venäjän Karjalan sävelmiä. Borenius tarjoutui itse lähtemään ja tekikin sitten kyseisen matkan.¹⁶

Hieman myöhemmin Borenius ehdotti osakunnalle, että se lähettäisi retkikunnan keräämään Savosta ja Karjalasta vielä säilyneitä kansansävelmiä. Näin tapahtuikin. Kaksi stipendiaattia, E. Krook ja K. A. Hällström, lähtivät matkaan ja kokosivat ison määrän

¹⁴ Borenius 1880.

¹⁵ Valvoja 20, 1881, 429–430.

¹⁶ Itkonen 1936, 44.

kansansävelmiä. Kun kansanomaista musiikkia näytti vielä olevan saatavissa, P. J. Hannikaista kehoitettiin vielä keräämään sävelmiä kotiseudullaan Nurmeksessa. Tuloksena Krookin, Hällströmin ja Hannikaisen retkistä osakunnan haltuun kertyi 200 kansansävelmää.¹⁷

Kun kerättyjen sävelmien suhteen ei tapahtunut mitään, Hannikainen ja K. A. Hällström huolestuivat laulujen kohtalosta. Vuonna 1881 he muistuttivat osakunnalle, että kootut laulut eivät saa olla ”hujan hajan” vaan ne pitää julkaista. He ehdottivat, että valitaan julkaisutoiminta, joka myös sommittelee laulujen sanat uuteen uskoon. Syynä oli, että laulujen kansanomaiset sanat olivat usein ”vallan ala-arvoiset” sekä muodon että sisällön puolesta. Valittiin kolmijäseninen toimikunta, jossa olivat mukana aiemmat kerääjät Hällström, Kiljander ja Hannikainen. Se valitsi 20 sävelmää ja pyysi yliopiston musiikin lehtoria Richard Faltinia sovittamaan sävelmät.¹⁸

Richard Faltin (1835–1918) sovitti laulut mieskvartetille. Näin syntyi *Uusi Kannel Karjalasta, Soitto sointuva Savosta*. Se ilmestyi painosta vielä syksyllä 1881. Vihossa oli 20 laulua. Niistä oli kerätty Liperistä kaksitoista, Juuasta neljä, Nurmeksesta kolme ja Polvijärveltä yksi.¹⁹ Nuottijulkaisun alkulauseessa sanotaan, että vihkosella on kaksi tarkoitusta, ”toinen, poistaa edes rahtunen sitä puutetta, jota alinoma valitetaan, ett’ei muka alkuperäisiä suomalaisia lauluja ole tarpeeksi, ja täytyy sen tähden muukalaisiin turvautua, toinen, osoittaa, että kansanlaulu yhä edelleen maassamme on eleillä.”²⁰

Jo tässä julkaisussa kansanlaulujen alkuperäisiä sanoja muokattiin. Useimmat laulujen sanojen sepitelmät olivat Hannikaisen käsialaa. Esimerkiksi ”Sä kasvoit neito kaulonoinen” oli Hannikaisen keräämä. Kyntömies oli laulanut sen hänelle Nurmeksessa. Hannikainen sorvasi sävelmään uudet sanat.²¹ Ilmeinen syy sanojen muokkaamiseen on, että laulut oli ainakin osittain ajateltu harrastelijakuorojen tai mieskvartetien käyttöön. Richard Faltinhan oli sovittanut laulut jo valmiiksi mieskvartetille. Kuoroilla taas oli jatkuva puute suomenkielisestä laulumateriaalista. Esimerkiksi ylioppilaiden Akateeminen laulukunta tarvitsi kipeästi suomalaisia lauluja vastapainona ruotsinkieliselle ohjelmistolle. Niinpä Savo-Karjalainen osakunta oli 1871 pyytänyt Karl Collania toimittamaan suomenkielisen laulukokoelman, mutta tämä ehti kuolla ennen kuin asiasta tuli mitään.

Ajatusta sävelmäkokoelman kuoroyhteydestä vahvistaa se, että Hannikainen oli tuohon aikaan myös kuoronjohtaja. Ylioppilailta oli Akateeminen laulukunta. Siinä suomenkielisten asema ei kuitenkaan kohonnut sillä tavalla, kuten suomenkieliset olisivat halunneet. Laulukunnassa oli myös loputtomia kieliriitoja. Ylioppilaskunta halusi kuoron, jonka henki vastaisi suomenkielisen enemmistön kantaa. Lokakuussa 1883 Hannikainen kutsui suomenkieliset perustamaan omaa kuoroa. Näin syntyi ensimmäinen suomenkielinen kuoro, Ylioppilaskunnan laulajat. Hannikaisesta tuli kuoron ensimmäinen johtaja.²²

17 Ruutu 1939, 258–259.

18 Ruutu 1939, 258–259.

19 Savo 8, 31.1.1882.

20 Hannikainen & al. 1881, 1.

21 Ruutu 1939, 83.

22 Ruutu 1939, 261.

Valiokunta

Kun Almberg esitti ehdotuksensa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle, vahvoina taustahenkilöinä tässä vaiheessa olivat siis Axel Borenus ja Pekka Hannikainen. Heillä oli molemmilla kokemusta sekä sävelmien kenttäkeruusta että niiden toimittamisesta ja julkaisemisesta.

Aiempaa Savo-Karjalaisen osakunnan mallia noudattaen Almberg ehdotti, että kansanmusiikkijulkaisua miettimään perustettaisiin erillinen valiokunta. Valiokunnan tuli koostua ”asiaa ymmärtävistä” henkilöistä ja sen piti antaa asiasta lausunto. Kyseisen lausunnon tuli sisältää paitsi yleisiä ohjeita kokoelman järjestämisestä myös arvio toimitus- ja painatuskustannuksista. Seura lämpeni asialle, ja kyseinen valiokunta perustettiin.²³

Valiokunnan esimieheksi (puheenjohtajaksi) tuli Almberg. Muiksi jäseniksi tulivat Pekka Hannikainen, A. A. Borenus, Robert Kajanus, Kaarlo Bergbom sekä ”kasööriksi” eli rahastonhoitajaksi R. Laethén.²⁴ Myöhemmässä vaiheessa Almberg ilmoitti seuralle, että komitea oli valinnut esimieheksi hänet, varaesimieheksi Kajanuksen ja sihteeriksi Laethénin.²⁵

Anton Almberg, myöhemmältä nimeltään Antti Jalava, oli tuossa vaiheessa Helsingin yliopiston unkarin kielen lehtori. Hänen pääaineensa oli ollut suomen kieli ja hän opetti suomea helsinkiläisissä kouluissa. Almberg oli myös suomalaisuusmies ja mukana monissa tuon ajan suomen kielen aseman parantamiseen tähtäävissä järjestöissä ja seuroissa. Näitä olivat Suomalainen klubi, Kansanvalistusseura, Suomalainen teatteri jne. Musiikin kanssa hänellä ei varsinaisesti ollut tekemistä, joskin hän oli soittanut nuorempaan huilua ja tietysti laulanut kuoroissa kuten muutkin ylioppilaat.

Axel Borenus-Lähteenkorva taas oli huomattava kenttäkerääjä. Hän oli tehnyt vuodesta 1874 alkaen keruumatkoja Karjalaan ja eri Suomen osiin, joissa keräsi kansanrunoja ja satamäärin runomelodioita ja kansanlauluja. Vuoteen 1886 mennessä näitä matkoja oli jo puolisen tusinaa. Hän harrasti musiikkia ja lauloi mm. kuorossa. Aikanaan hän oli ylioppilaskuorojen parhaita tenoreita.²⁶

Muut sävelmäkomitean jäsenet olivat tavalla tai toisella musiikki-ihmisiä. Selvimmin tätä oli ”tirehtööri” Robert Kajanus. Hän oli vasta 30-vuotias ja uransa alussa oleva säveltäjä-kapellimestari, jolla oli takanaan kiinnostus kansanperinteeseen ja muutama kalevala-aiheinen sävellys.

Pekka Hannikainen oli kemian maisteri, joka kuitenkin opetti koulussa laulua, matematiikkaa ja suomen kieltä. Hän toimi myös musiikkikriitikkona *Uudessa Suomettaressa*. Hannikainen oli sävelmäkomiteassa nimenomaan runoilijan roolissa. Hän oli julkaissut Savo-Karjalaisen osakunnan julkaisuissa runoja ja osallistunut *Uusi Kannel Karjalasta* -kokoelmassa sanojen muokkaamiseen.

23 SKS:n keskustelemukset 7.4.1886.

24 SKS:n keskustelemukset 5.5.1886.

25 SKS:n keskustelemukset 19.5.1886.

26 Itkonen 1936,11 ja 44–56.

Nuorin jäsenistä oli tuolloin 23-vuotias Karl ”Kaarlo” Bergbom. Hän oli filosofian kandidaatti, jolla oli arvosana mm. historiassa, estetiikassa ja kirjallisuudessa; lisäksi hän oli opiskellut pianonsoittoa. Hän oli perustanut Suomalaisen teatterin, jonka alaosastona oli myös ooppera. Bergbom itse oli innokas oopperanharrastaja.²⁷

Rahastonhoitajana toimi Rafael Laethén.²⁸ Laethén oli lukkarin poika, kotoisin Viipurin läänistä ja Savo-Karjalaisen osakunnan jäsen. Hän oli opiskeluvuosinaan myös runoilija ja säveltäjä, jonka tuotoksia julkaistiin osakunnan lehdessä.²⁹

Suomenmielisyys yhdistää

Yhdistävä tekijä sävelmäkomitean jäsenillä oli suomenmielisyys. Almberg oli ollut fennomaanien lehden, *Uuden Suomettaren*, päätoimittaja ja pakinoitsija. Hannikainen oli saman lehden konsertti- ja teatterikriitikko. Borenius oli ollut *Morgonbladet’in*, ruotsinkielisen fennomaanien lehden, toimittaja.

Valtakieli yliopistossa ja muualla oli tuohon aikaan ruotsi. Suomenmieliset halusivat saada suomen kielestä salonkikelpoisen ja parantaa sen asemaa. Niinpä 1850-luvun jälkeen käynnistettiin erilaisia suomalaisia seuroja, joiden tehtävänä oli edistää suomen kielen käyttöä. Almberg oli keskeinen henkilö erilaisissa suomenmielisten seuroissa. Vuonna 1876 Antti Almberg perusti yhdessä Kaarlo Bergbomin ja musiikinopettaja Taavi Hahlin kanssa Helsinkiin ”Luku- ja konversationi klubbin”. Seura järjesti illanviettoja, joissa yritettiin parhaan mukaan käydä keskusteluja suomeksi. Keskustelujen lomassa kuunneltiin musiikkiesityksiä tai musisoitiin itse.³⁰

Suomalaisen klubin perustajajäsenet olivat läheisesti tekemisissä myös teatterin kanssa. Näyttämötoiminta oli alkanut hieman ennen klubin perustamista. Suomalaisen teatterin johtajana oli Kaarlo Bergbom. Suomenkieliset näytelmät nähtiin tehokkaimpana välineenä kehittää kieltä. Antti Almberg oli vuosikymmeniä Suomalaisen teatterin johtokunnassa (1872–1904). Almberg myös käänsi näytelmiä suomeksi. Lisäksi hän opetti näyttelijöille tarvittaessa suomea.³¹

Vaikka kyseessä oli puheteatteri, näytelmissä oli paljon musiikkinumeroita. Usein musiikkina käytettiin suomalaista kansanmusiikkia. Yksi esimerkki tällaisesta on ylioppilas Matti Kurikan kirjoittama inkeriläisnäytelmä *Viimeinen ponnistus*. Näytelmän lomaan oli upotettu kansanlauluja, kansantansseja, kansanleikkejä ja jopa yksi venäläinen ripaskaesitys. Musiikkia oli näytelmässä niin paljon, että se arvostelijoiden mukaan jopa häiritsti toimintaa näyttämöllä.³²

27 Paavolainen 2014, 71–78.

28 SKS:n keskustelemukset 5.5.1886, 341.

29 Päivälehti 259, 8.11.1898.

30 Saarenheimo 1996, 11; Saarenheimo 1976, 41; Salomaa 1926, 21.

31 Saarenheimo 1996 17; Jalava 1948, 71.

32 Suomalainen Wirallinen lehti 103, 3.5.1884; Uusi Suometar 6.5.1884; Valvoja 6, 1.1.1884.

Taidemusiikki ja ooppera

Suomalaisen teatterin yhteydessä oli myös ooppera. Kaarlo Bergbom toimi alkuvaiheessa oopperan johtajana. Hän oli ottanut nuoruudessaan pianotunteja ja oli hyvä harrastelijapianisti. Tarvittaessa Bergbom pystyi toimimaan harjoituspianistina kun oopperoita hiottiin esityskuntoon. Bergbomilla ei ollut ammattikuoroa, mutta hän käytti avustajana ylioppilaskuoroja. Mm. Taavi Hahl ja Pekka Hannikainen osallistuivat kuorolaisina oopperan toimintaan.³³

Robert Kajanuksen mukanaolo sävelmäkomiteassa selittyi osittain sillä, että hän oli hyvä ystävä Pekka Hannikaisen kanssa. Mutta Kajanus oli myös ensimmäinen suomalainen säveltäjä, joka oli käyttänyt laajemmassa mitassa kansanmusiikkia sävellyksissään. Hän oli musiikkeineen myös näkyvästi mukana suomenmielisten juhlissa.

Huipentumana oli *Kalevalan* 50-vuotisjuhla, joka pidettiin 28.2.1885 yliopiston juhlasalissa. Juhlan ohjelmasta vastasi komitea, jossa oli yhtenä jäsenenä myös Anton Almberg. Ohjelmakomitea oli antanut Robert Kajanukselle merkittävän roolin. Koko juhla oli oikeastaan rakennettu Kajanuksen kansanmusiikkiaiheisten sävellyksen ympärille, joiden väliin oli sitten pistetty muutama juhlapuhe.

Koko juhla alkoi sillä, että Kajanuksen johtama orkesteri soitti Kajanuksen säveltämän *Kullervo-marssin*. Tätä seurasi Sakari Yrjö-Koskisen juhlapuhe, ja sitä seurasi Kajanuksen säveltämä *Aino*-runoelma, jonka Kajanus oli tilaisuutta varten säveltänyt. Teos oli *Uuden Suomettaren* mukaan ”suurenmoinen ja kaunis” ja se vaikutti yleisöön ”tehokkaasti”. Runoelmaa seurasi Julius Krohnin esitelmä. Lopuksi esitettiin vielä Kajanuksen säveltämä *Suomalainen rapsodia*.³⁴ Vainion arvion mukaan ”Kajanusta juhlittiin kansallis-sankarina, suomalaisuuden uutena symbolina, joka oli lahjoittanut kansalleen mestariteoksen”.³⁵

Kansansävelmäkomitea koostui siis tuon ajan merkittävimmistä musiikin alan vaikuttajista ja suomalaisuusmiehistä. Komitea edusti laajassa mielessä musiikin alan asiantuntemusta. Mukana oli huomattava kansanperinteen kerääjä (Borenius), kuoronjohtaja ja runoilija (Hannikainen), kansanmusiikkia käyttävä taidemusiikin säveltäjä (Kajanus), suomalaisen teatterin ja oopperan johtaja (Bergbom) sekä runoilija-säveltäjä-talousties (Laethén) sekä etevä yhdistysmies ja organisaattori (Almberg). Kaikki olivat intomielisiä suomen kielen ja suomalaisuuden kannattajia. Pekka Hannikainen kuului ns. talonpoikaisylioppilaisiin, joka on lähtökohdiltaan suomenkielinen mutta joutunut opiskelun takia ruotsinkieliseen ympäristöön.

Almberg ja monet muut olivat taas äidinkieleltään ruotsinkielisiä mutta innokkaita ajamaan suomalaisuuden asiaa. Tästä kertovat henkilöiden etunimet, jotka vaihtuivat suomenkieliseksi jo opiskelujen alkuaikoina. Anton Almbergista tuli jo opiskeluaikoina

³³ Vainio 2005, 46.

³⁴ Uusi Suometar 50, 2.3.1885.

³⁵ Vainio 2002, 194.

”Antti”, Karl Bergbomista ”Kaarlo”, Axel Boreniuksesta ”Akseli” ja David Hahlista ”Taa-vi”. Myöhemmin 1900-luvun puolella myös sukunimet vaihtuivat: Albergista tuli ”Jalava” ja Boreniuksesta ”Lähteenkorva”.

Sanomalehtikeräys

Almberg siis ehdotti olemassa olevien keräelmien saattamista yhteen ja julkaisemista yhtenä kokoelmana. Mukaan otettaisiin sekä painamaton materiaali että tuohon mennessä jo painetut kokoelmat. Aluksi sävelmäkomitea ehdotti, että seura lähestyisi sanomalehtien välityksellä ihmisiä, joilla on muistiinpantuna kansansävelmiä. Heitä pyydetäisiin lähettämään kokoelmansa seuralle. Seura suostui ehdotukseen.³⁶

Suomalaisten kansansävelmien ystäville. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, jonka on aikomus painon kautta julkaista mahdollisuutta myöten täydellinen kokoelma suomalaisia kansansävelmiä, pyytää tämän kautta nöyrimmästi saada kehoittaa kaikkia niitä kunnoitettavia kansalaisia, joilla on kansan suusta tarkasti talteen kirjoitettuja kansanlaulujen, tanssien tai runojen sävelmiä (elikkä nuotteja), suosiollisesti lähettämään näitä Seuralle mitä pikemmin, sen parempi. Kunkin sävelmän ohessa olisi myöskin sen saantipaikka ilmoitettava. Helsingissä 5 p. Kesäk. 1886.³⁷

Jo marraskuussa kävi ilmi, että sanomalehtikeräys oli tepsinyt. Seuralle olivat lähettäneet sävelmiä ylioppilaat E. Lumme ja V. Salminen, kansakoulunopettajat O. A. Salonen, J. Tyyskä ja H. Nieminen, maanviljelijä J. Pitkänen sekä Herra Kr. Rönman.³⁸ Joulukuussa Almberg saattoi raportoida, että sävelmiä oli tullut lisää. Seuralle oli tullut 22 henkilön lähettämänä 236 uutta kansansävelmää.³⁹

Jälkikäteen ajatellen sanomalehtikeräyksen käynnistäminen oli merkittävää, koska näin ihmiset eri puolilla Suomea ymmärsivät sävelmien keruun olevan tärkeää. Seuran myöntämät pienet rahapalkinnot kokoelmien lähettäjille myös ruokkivat innostusta. Seuran myöhemmistä pöytäkirjoista käy ilmi, että sanomalehtikeräys tuotti tulosta vielä monta vuotta tämän jälkeenkin ja erilaiset ihmiset lähettivät seuralle keräelmiään.

³⁶ SKS:n keskustelut 19.5.1886.

³⁷ Keski-Suomi 14, 18.6.1886.

³⁸ SKS:n keskustelut 10.11.1886.

³⁹ SKS:n keskustelut 17.12.1886.

Kenttäkeruu

Seuraavaksi kansansävelmäkomitea halusi panostaa myös uusien sävelmien keräämiseen kentältä. Taustana oli, että A. A. Borenius oli jo kunnostautunut kerääjänä. Hänellä oli hanketta varten kerättyä jo 500 runosävelmää. Nämä hän oli koonnut erinäisillä tutkimusmatkoillaan, jotka oli pääasiassa rahoittanut Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.⁴⁰ Borenius olikin musiikin alalla ensimmäinen, joka aloitti laajat keruumatkat ja keräsi suuren määrän aineistoa.

Niinpä sävelmäkomitea ehdotti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle, että Pekka Hannikaiselle annettaisiin neljän sadan markan suuruinen apuraha, jotta tämä tulevana kesänä keräisi kansansävelmiä Karjalassa seuran antamien ohjeiden mukaan. Seura hyväksyi ehdotuksen.⁴¹

Syksyllä Almberg pystyikin sitten kertomaan seuralle, että Hannikainen oli tehnyt aiotun keruuretken. Hän oli käynyt Etelä-Karjalassa kuudessa pitäjässä, josta hän oli koonnut kaikkiaan 120 sävelmää. Almberg piti keruutulosta sangen tyydyttävänä. Kenttäkeruu myös paljasti, että kaikkia kansansävelmiä ei ole vielä kerätty. Almberg päätteleekin matkan kokemusten perusteella, että ”uusilla keruumatkoilla vielä saataisiin paljon lisää.”⁴²

Uusien keruumatkojen organisoiminen oli tärkeä avaus. Monet uskoivat tuohon aikaan, että suurin osa kansansävelmistä oli jo kerätty. Sävelmäkomitea osoitti, että näin ei suinkaan ollut. Myöhemmin Krohn ja hänen oppilaansa jatkoivat tällä tiellä ja keräsivät tuhatmäärin ennen tuntemattomia kansansävelmiä.

Sävelmät inventoidaan

Jo alkuperäisessä ehdotuksessaan Almbergin ajatuksena on ”täydellinen kansansävelten kokoelma”, joka sisältäisi sekä jo julkaistun materiaalin että myös Kirjallisuuden Seuran käsikirjoitusvarastossa olevan materiaalin. Niinpä sävelmäkomitea pyrki hankkimaan haltuunsa kaiken jo kerätyn materiaalin. Komitea asetti tehtäväkseen ottaa selville, mitä nuottivarastoja on ennestään olemassa. Tiedustelut osoittivat, että seuran omassa arkistossa on useampia sinne kerääntyneitä sävelmäkokoelmia. Näistä mainittavimmat ovat Carleniuksen, Hanellin, Hahlin ja Lehrbäckin kokoelmat. Ne sisältävät yhteensä n. 400 sävelmää.⁴³

Komitea lähestyi myös Savo-Karjalaista osakuntaa. Niinpä marraskuussa 1886 Almberg saattoi ilmoittaa, että Savo-Karjalainen osakunta oli antanut sävelmäkomitean ja

40 SKS:n keskustelemukset 17.11.1886.

41 SKS:n keskustelemukset 19.5.1886.

42 SKS:n keskustelemukset 10.11.1886.

43 SKS:n keskustelemukset 17.11.1886.

Seuran käyttöön neljäsataa sävelmää sisältävät keräelmänsä.⁴⁴ Lahjoituspäätöstä helpotti luultavasti, että osa sävelmistä oli Hannikaisen ja Boreniuksen keräämiä. Osakunta tiesi, että sävelmät joutuivat hyvin käsiin.

Sävelkomitea otti myös yhteyttä avaininformantteihin, joiden tiedettiin osaavan kansansävelmiä. Niinpä Almberg otti yhteyttä maanmittari Iisakki Inbergiin, joka tiedettiin kansansävelmien taitajaksi. Komitea pyysi häntä pistämään näitä paperille ja saikin häneltä 80 sävelmää. Näistä 45 oli kansanlauluja ja 35 tanssisävelmiä.⁴⁵

Saman vuoden joulukuussa Almberg luki sitten sävelkomiteansa raportin. Hän kertoi alussa, mitä sävelmiä oli saatu ja mitä kokoelmissa oli. Ennestään muistiinkirjoitettuja sävelmiä on noin 1350. Sanomalehtikeruun, Hannikaisen kenttätyömatkan ja maanmittari Inbergin lahjoituksen avulla sävelmiä saatiin 436 lisää. Tällä tavoin komitea sai haltuunsa 436 sävelmää, joita ei oltu aiemmin kirjoitettu muistiin ja ”joita niin muodoin sopii katsoa komitean nimenomaisen toiminnan tulokseksi”.⁴⁶

Almberg myös sanoi, että painettuna löytyy vielä kansansävelmiä. Näistä moni vihko sisältää samoja sävelmiä. Toisistaan eroavia on noin 150. Koko se sävelvarasto, joka on käytössä, käsittää noin 2000 sävelmää. Lukumäärä on paljon suurempi, mitä komitea alun perin arveli. Almberg kuitenkin lisäsi:

Tietysti näin suuressa varastossa on paljon ala-arvoistakin tavaraa; on muukalais-
ta alkuperää olevia sävelmiä, on semmoisia kotimaisiakin, jotka ovat mitättömiä
eivätkä julkaisemista ansaitse; lisäksi vielä samoja sävelmiä eri keräelmissä.

Almbergin arvion mukaan kuitenkin kaksi kolmannesta kokoelmasta on julkaisukelpoista.⁴⁷ Julkaisukelpoiset sävelmät, joita on noin 1400, komitea ehdotti jaettavaksi kolmeen eri sarjaan: 1) runosävelmät, 2) varsinaisten kansanlaulujen sävelmät ja 3) kansantanssien sävelmät.⁴⁸

44 SKS:n keskustelut 10.11.1886.

45 SKS:n keskustelut 17.12.1886.

46 SKS:n keskustelut 17.11.1886.

47 SKS:n keskustelut 17.12.1886.

48 SKS:n keskustelut 17.12.1886.

Arvolliset ja arvottomat

Ensimmäiseksi tehtäväkseen komitea listasi seuran hallussa olevien sävelmien tarkastamisen. Komitean piti mahdollisuuksien mukaan tutkia ja ratkaista, ”mitkä sävelmät ovat alkuperäisiä suomalaisia, mitkä muualta lainattuja; mitkä arvollisia, mitkä arvottomia.”⁴⁹

Ensimmäinen kohta on suomalaisen ja lainamateriaalin suhde. Hannikaisen ja kumppanien aiempi *Uusi Kannel Karjalasta* -kokoelman johdanto valaisee luultavasti myös sävelmäkomitean ajattelutapaa. Kappaleiden alkuperä oli askarruttanut Hannikaista jo silloin, kun hän oli työryhmineen kokoamassa *Uusi Kannel Karjalasta* -kokoelmaa. Sen alkulauseessa sanotaan:

Tarkempi tutkimus, kuin mitä mainitut kerääjät ovat olleet tilaisuudessa tekemään, tarvittaisiin, jos mieli[i] varmuudella päättää, mikä näistä lauluista on kokonaan alkuperäisiä, mikä ei.

Myös sävelmien paikantaminen tuntuu olleen ongelma. Toimittajien mukaan kokoelmassa on sävelmiä, joita voi kuulla Savossa tai Karjalassa ”olkootpa ne sitten sieltä tai muualta peräisin”.

Hannikainen ja aiemman kokoelman toimituskunta päätyivät kuitenkin seuraavalle kannalle:

Jos kansanlaulun tuntija siis näiden joukossa huomaa jonkun muukalaisesta aiheesta muodostuneen, on se aivan luonnollista. Mutta se kohdaltansa kuvaakin luullaksemme nykyistä Suomen kansanlaulun kantaa. Kansanlaulajamme eivät näy kammoksuvan muukalaistakaan aihetta, vaan kokevat sitä suomalaisen lauluhengen mukaan muodostella. Missä se on onnistunut, emme ole laulua hyljänneet muukalaisen aiheensa vuoksi, vaikka aihe olisikin vielä vähän tuntuvisi, vaan pitäneet sen suomalaisena ja sillä perusteella jul[k]aisseet.⁵⁰

Hurskaana toiveena toimituskunta kuitenkin esitti, että tällaisia ei olisi montaa.

Sama alkuperäisyyden ongelma koski myös Almbergin sävelmäkomiteaa. Taustaksi voisi sanoa, että *Suomen kansan sävelmät* -kokoelmaa alettiin puuhata aikana, jolloin taistelu suomen ja ruotsin kielen välillä oli kuumimmillaan. Sävelmäkokoelman tarkoituksena oli olla suomalainen. Tämä tarkoitti sitä, että sävelmät ovat suomenkielisiä ja kerätty suomenkielisiltä alueilta. Alkuperä oli tärkeä, koska esimerkiksi ruotsinkielisen Suomen laulut miellettiin vierasmaalaisiksi, ruotsalaisiksi. Sama koski tietysti venäjänkielisiä lauluja Karjalassa.

Toinen kohta koskee sävelmien esteettistä arvoa. Juuri tämä on se kohta sävelmä-

⁴⁹ SKS:n keskustelut 17.12.1886.

⁵⁰ Hannikainen & al. 1881, 1.

komitean suunnitelmassa, jota esimerkiksi A. O. Väisänen⁵¹ (1890–1969) myöhemmin kritisoi. Selvennykseksi täytyy korostaa, että kyseessä ei ollut tieteellinen kokoelma eikä olisi voinut ollakaan: musiikkitiedettä tai kansanmusiikintutkimusta ei tuossa vaiheessa vielä ollut olemassa tieteenalana sen enempää Suomessa kuin muuallakaan maailmassa. Kokoelman tarkoituksena ei ollut palvella musiikintutkijoita – joita ei siis tuohon aikaan vielä ollut – vaan saattaa arkistoissa oleva käsikirjoitusmateriaali yleiseen käyttöön. Seulonta ja toimitustyö katsottiin tarpeelliseksi, koska suurelle yleisölle haluttiin tarjota mahdollisimman korkeatasoista materiaalia.

Näin jälkeenpäin katsoen tiedämme, että päätös ei välttämättä ollut väärä. Kajanuksen ja myöhemmin Krohnin toimittamia Suomen kansan sävelmiä kulkeutui kuorojen ohjelmistoihin, koulujen laulunopetukseen, nuorisolle tarkoitettuihin nuottivihkoihin ja jopa virsikirjaan. Näin olisi tuskin tapahtunut, jos sävelmät olisi julkaistu täysin alkupe-
räisessä muodossa. Sävelmien muokkaaminen palveli sitä, että sävelmistä tuli suuren yleisön kannalta helpommin omaksuttavia ja hyväksyttäviä.

Sovittaminen

Seuraava tehtävä oli sävelmien ”suorittaminen soitannollisessa suhteessa” eli niiden musiikillinen toimitustyö. Tähän kuului sanojen sovittaminen lauluihin sekä nuottien ja tekstien puhtaaksikirjoitus.⁵² Tarkennuksena ehdotukseensa Almberg vielä lisäsi: ”Laulujen sävelet olisivat sovitettavat yhdelle äänelle ja pianolle, tanssien tietysti vain pianolle.”⁵³ Esikuvana olivat ilmeisesti aiemmat kansanmusiikkijulkaisut, joissa sävelmissä oli yleensä pianosäestys. Aivan konkreettisenä mallina oli varmaankin myös aiempi Savo-Karjalaisen osakunnan julkaisema sävelmäkokoelma, jonka toimitustyössä Hannikainen oli ollut mukana.

Myöhemmässä vaiheessa ajatuksesta kuitenkin luovuttiin ja päätettiin tyytyä yksinäisiin versioihin: ”Sävelmät ovat julkaistavat ainoastaan semmoisina, yksinkertaisina, ilman mitään niihin sovitettua säestystä.”⁵⁴ Ilmeinen syy on, että sävelmiä oli niin paljon. Aiemmat kansansävelmäkokoelmat olivat suppeita ja käsittivät yleensä vain parikymmentä sävelmää. Tuleva kokoelma oli aiempiin nähden valtava: runosävelmiä käsittäväan osaan piti tulla 500, kansanlauluihin 600 ja kansantansseihin 300 sävelmää. Runosävelmiä oli tuskin tarkoitus soinnuttaa. Silti pianosäestyksen laatiminen jäljellejääviin 900 tanssi- ja runosävelmään olisi ollut aivan mahdoton tehtävä, etenkin kun asia olisi jäänyt jo muutenkin kiireisen Robert Kajanuksen vastuulle.

51 Väisänen 1927, 230.

52 SKS:n keskustelemukset 17.12.1886, 389.

53 SKS:n keskustelemukset 7.4.1886.

54 SKS:n keskustelemukset 17.12.1886.

Sanat

Laulujen sanat piti toimittaa niin, että ”tavujen luonnollinen korko ja laajuus laulaessa säilyivät.” Kielen puhtauteen lauluteksteissä piti kiinnittää erityistä huomiota. Komitea esitti, että alkuperäiset laulujen sanat, jotka sisälsivät ”siivottomuuksia”, piti jättää pois. Jos sävelmä oli kaunis, ”kuten usein on”, poisjätettyjen sanojen tilalle piti ottaa sanat muista lauluista, ”kuitenkin aina ilmoittamalla, että näin on tehty.” Lauluista piti julkais- ta 3–5 säkeistöä. Jos säkeistöjä piti tiputtaa pois, valittiin painettaviksi ne, joista syntyi jokin yhtenäinen kokonaisuus.⁵⁵ Aikaisempi *Uusi Kannel Karjalasta* -kokoelman johdanto valaisee asiaa. Hannikainen ja kokoelman toimittajat kirjoittivat:

Sanoista on sen verran mainittava, että niitä on täytynyt sieltä täältä muutella, jopa muutamissa kokonaan uudestakin sommitella, pitämällä kuitenkin, missä suinkin laatuun on käynyt, pohjana alkuperäisen aatteen. Sitä vastoin on sävel aivan semmoisenaan säilytetty, kuin se kansan suusta on kuultu.⁵⁶

Kaikesta päättäen Hannikainen noudatti samoja toimitusperiaatteita kun hän editoi *Suomen kansan sävelmien* kansanlaulujen osuutta. Taustalla oli ilmeisesti ajatus saada kuoroille suomenkielistä laulettavaa. Kuorojen ongelmahan oli, että suurin osa käytössä olevasta materiaalista oli ruotsin- tai saksankielistä tai näistä kielistä tehtyjä suomen- noksia. Suomennokset eivät aina olleet kovinkaan onnistuneita. Yksi perusongelmia oli saada suomenkieliset sanat sopimaan melodiaan. Kansanlaulut, jotka olivat jo valmiiksi suomenkielisiä, olivat hyvää raaka-ainetta myöhempiä kuorosovituksia ajatellen.

Ajatusta tukee se, että säveltoimikunnan jäsenillä oli kuorotaustaa. Enemmän tai vähemmän kaikki olivat laulaneet ylioppilaskuoroissa. Esimerkiksi Borenius oli aikanaan ylioppilaslaulajien parhaita tenoreita. Vuonna 1869 hän oli mukana ylioppilaslaulajien parhaista laulajista koostetussa 12-miehissä kuorossa, joka lähti levittämään suomalai- suusaatetta ja esiintymään eri Suomen kaupungeissa.⁵⁷

Hannikainen taas oli perustanut Ylioppilaskunnan laulajat 1884. Kesällä 1884 hän kokosi kuorosta 20 hengen valiokuoron, jonka risti Laulu-Veikoiksi. Kuoronsa kanssa hän osallistui Jyväskylän ensimmäisiin yleisiin lauluhuhliin, joka oli suuri isänmaallinen tapaus. Hän jopa kirjoitti sille oman marssilaulun, jonka Emil Genez sävelsi.⁵⁸

Kuorotaustaa vasten säveltoimikunnan ajattelu tulee ymmärrettäväksi. Jos sävelmiä oli tarkoitus esittää myöhemmin suomenkielisissä tilaisuuksissa, sanojen piti tietysti olla mahdollisimman korkeatasoiset ja sopia hyvin melodiaan. Koska kyse oli 1800-lu- vun lopusta ja vielä isänmaallisista tilaisuuksista, alkuperäisissä kansanlauluissa olevia rivouksia ei tietenkään sopinut painaa. Tässä täytyy vielä muistaa, että suomenkieliset

55 SKS:n keskustelemukset 17.12.1886.

56 Hannikainen & al. 1881, 1.

57 Itkonen 1936,11.

58 Vainio 2005, 87.

kuorot kilpailivat ruotsinkielisten kuorojen kanssa, joilla oli paljon ruotsiksi kirjoitettua materiaalia laulettavana. Tuohon aikaan kyse ei ollut pelkästään kuorolaulusta vaan myös taistelusta suomen ja ruotsin kielen välillä.

Kustannukset ja työnjako

Muusikolle tai säveltäjälle ei välttämättä tule ensimmäisenä mieleen, että kansansävelmien painaminen ei ollut ilmaista. Kirjallisuuden Seuraa pyöritettiin erilaisilla avustuksilla. Siksi seura vaati hankkeilta tarkat talousarviot. Kustannusarvion laatimisesta vastasi ilmeisesti Rafael Laethén, joka oli sävelmälakomitean rahastonhoitaja. Todennäköisesti hän oli paras henkilö tehtävään. Laethén nimittäin toimi rahastonhoitajana Kajanuksen 1885 perustamassa orkesterikoulussa.⁵⁹ Myöhemmässä vaiheessa hän oli jopa perustamassa Kansallis-Osake-Pankkia ja toimi sitten loppuelämänsä pankinjohtajana.

Yksittäisestä kansansävelmän toimittamisesta maksettiin kaksi markkaa ja sanoista markka. Runosävelmien toimituspalkkioksi määrättiin yksi markka sillä perusteella, että ne olivat yleensä puolta lyhyempiä kuin laulusävelmät. Tällä tavalla runosävelmien toimittamisen piti tulla maksamaan 500, kansanlaulujen 1800 ja kansantanssien sävelmien 600 markkaa. Kokoelman hinnaksi ja seuran maksettavaksi kustannusarvio esitti näin ollen 2900 markkaa.⁶⁰

Toimituspalkkiot olivat vaatimattomia työmäärään nähden. Toimituskunnan jäsenillä ei ollut vakituisia yliopistovirkoja, vaan kukin joutui riippimään toimeentulonsa sieltä täältä. Esimerkiksi Hannikainen opetti koulussa, kirjoitti lehtiarvosteluja ja oli valtiopäivien pikakirjoittajana. Näin sävelmälakomitean toimittaminen oli sivutoimista muun työn lomassa.

Komitea selitti, että painattaminen alkaisi kun ”sävelmäsarjain suoritus on loppuun saatettu”. Nuottien piti ilmestyä vihko kerrallaan, esimerkiksi 5 painoarkkia per vihko. Suunnitelman mukaan painatus alkaisi syksyllä 1887 ja ensimmäinen vihko ilmestyisi jo saman vuoden jouluna.⁶¹

Boreniuksen vastuulle jäivät runosävelmät. Tämä oli luonnollista, koska hän oli näistä kerännyt itse suurimman osan. Kajanuksen vastuulle jäivät kansanlaulujen ja kansantanssien sävelmät. Kansanlaulujen kohdalla hänen piti tehdä yhteistyötä Hannikaisen kanssa, joka oli projektissa runoilijan roolissa. Hannikaisen piti muokata laulujen sanat julkaisukuntoon. Hänellä oli tästä jo kokemusta aiemmasta Savo-Karjalaisen osakunnan nuottijulkaisun johdosta.⁶²

Tärkeimpiä komitean mielestä olivat runosävelmät ja vähiten tärkeitä tanssisävelmät. Siksi

59 Marvia & Vainio 1993, 110–111.

60 SKS:n keskustelut 17.12.1886.

61 SKS:n keskustelut 17.12.1886.

62 Emt.

runosävelmät piti julkaista ensimmäisenä. Tästä ei kuitenkaan tullut mitään, koska Borenius valitteli kiireitään; tehtävän hän arveli pystyvänsä ottamaan vastaan vasta vuoden 1888 alusta. Boreniuksella on samaan aikaan monta rautaa tulessa. Hän oli toimittamassa Ilmari Krohnin isän Julius Krohnin kanssa *Kalevalan toisintoja*, ja hänen vastuullaan olivat Vienan ja Pohjois-Aunuksen runot. Lisäksi hän oli toimittamassa tutkimusmatkailija A. J. Sjögrenin (1794–1885) keräämiä runoja; työn hän sai valmiiksi vasta 1887.⁶³

Hanke alkaa ja loppuu

Boreniuksen kiireiden takia Kajanus ja Hannikainen saivat kunnian aloittaa. Heidän piti toimittaa sarjan kansanlauluja käsittelevä osa.⁶⁴ Kajanuksen piti editoida sävelmät, Hannikaisen tekstit. Yhteistyökuvio oli luonteva, sillä Kajanus ja Hannikainen olivat ystäviä. He olivat tutustuneet jo opiskeluaikana kun soittivat molemmat kakkosviulua Faltinin johtamassa Akateemisessa orkesterissa.⁶⁵

Hanke sattui kuitenkin Hannikaiselle pahaan aikaan. Hän opetti Helsingin alkeisopistossa, toimi kriitikkona *Uudessa Suomettaressa* ja hoiti kuoronjohtajan tehtäviä Ylioppilaskunnan laulajissa. Vuoden 1886 lopulla eli juuri kun toimitustyön piti alkaa, Hannikaiselle avautui mahdollisuus siirtyä kolmeksi kuukaudeksi Jyväskylään seminaarin musiikinlehtorin sijaiseksi. Tarjous kuukausipalkkaisesta toimesta oli houkutteleva, joten Hannikainen jätti Helsingin taakseen heti vuoden 1887 alussa. Yhteydenpito Robert Kajanuksen ja Almbergin kanssa tapahtui sen jälkeen kirjeitse. Opetustyö ja tuntien valmistelu uudessa virassa vei tietysti aikansa ja Almberg joutui lähettelemään Hannikaiselle epätoivoisia kirjeitä:

Veli Pekka! Mitä hittoa sinä oikein ajattelet, kun et vieläkään ole saanut edes ensimmäisen arkin korrehtuuria valmiiksi? -- Olen pahemmassa kuin pulassa täällä. Seuran sihteeri alinomaa tiedustaa, eikö jo ensimmäinen vihko rupee valmistumaan.⁶⁶

Pian kävi selväksi, että Hannikainen jää Jyväskylään koko vuodeksi. Kaiken lisäksi heti ensimmäisenä lukukautena Hannikainen ihastui palavasti sievään oppilaaseensa Alli Nikanderiin. Hän meni tytön kanssa kihloihin syksyllä 1887 ja naimisiin kesällä 1888 – ja päätti jäädä pysyvästi Jyväskylään.⁶⁷ Voisi sanoa, että tämä sinetöi lopullisesti *Suomen kansan sävelmien* kohtalon. Asiaa ei auttanut, että myös Kajanuksella oli kiireitä ja huolia. Hänen johtamansa Helsingin orkesterin rahatilanne oli kriittinen, ja lisäksi hänen kapellimestarin uransa oli nousussa.⁶⁸

Kaikista hankaluuksista huolimatta Kajanus ja Hannikainen saivat kansanlaulukokoel-

63 Itkonen 1936, 82.

64 SKS:n keskustelemukset 17.12.1886.

65 Vainio 2005, 39–40.

66 Vainion 2005, 102–103 mukaan.

67 Vainio 2005, 129–131.

68 Vainio 2005, 104.

masta valmiiksi kaksi vihkoa. Ensimmäinen vihko laulusävelmiä ilmestyi vuonna 1888. Toinen vihko laulusävelmistä ilmestyi 1890. Yhteensä julkaisuissa oli 124 kansanlaulua.⁶⁹

Borenius jäi kuvioista pois jo alkuvaiheessa. Aluksi hänellä oli puuhaa muiden toimittajien kanssa. Sitten hän ei saanut Suomen kielen lehtorin virkaa, jota haki Helsingistä. Borenius joutui taloudelliseen ahdinkoon ja joutui muuttamaan 1889 kotipaikkakunnalleen Porvooseen, josta sai ruotsin lehtorin sijaisuuden. Vuonna 1890 hän siirtyi *Kansakoulun lehden* aputoimittajaksi ja vuonna 1891 Viipurin kaupungin kansakoulujen tarkastajaksi. Hän kirjoitti:

Velat painavat, ja niiden poistamiseksi ja toimeen-tuloani varten minun on täytynyt heittäytyä toiselle uralle, jolla minun kaikeksi ajaksi täytyy luopua tieteellisestä työstä, ja elämäni tieteellinen työ sekä aatteeni luetaan toisten omaksi.⁷⁰

Näin jälkikäteen arvioiden alkuperäisen sävelmäkomitean työ näyttää siis pysähtyneen ennen kaikkea toimittajien aikapulaan. Kaikki joutuivat tekemään jotakin muuta päätyökseen, ja sävelmäkokoelman toimittaminen saattoi tapahtua vain joutoaikana, jota kenelläkään ei juuri tuntunut olevan. Kenelläkään toimittajista ei ollut yliopistollista virkaa tai toimea (toisin kuin Krohnilla myöhemmin), jonka turvin he olisivat pystyneet vetämään hanketta. Hanke kaatui osittain myös siihen, että toimittajat joutuivat eri paikkakunnille. Kajanus jäi Helsinkiin, Borenius lähti Porvooseen ja Hannikainen Jyväskylään, joka oli siihen aikaan hankalien liikenneyhteyksien päässä. Sävelmätoimikunnan yritys oli hyvä ja kunnianhimoinen, mutta ulkoiset vaikeudet estivät sen saattamisen loppuun.

Väärä käsitys

Jostakin syystä jälkimaailmalle on jäänyt virheellinen käsitys, että Kajanuksen työ *Suomen kansan sävelmiä* -kokoelman toimittajana olisi päättynyt erimielisyyksiin seurain johdon kanssa. Tarinan mukaan Kajanus olisi kannattanut esteettistä julkaisutapaa, jossa kokoelmana otettiin vain arvokas ja kaunis materiaali ja seura taas tieteellistä julkaisutapaa. Syntyneen ristiriidan seurauksena toimitustyö olisi pysähtynyt, Kajanus saanut tehtävästä potkut ja tilalle otettu asioita paremmin ymmärtävä Ilmari Krohn.⁷¹ Tarina on kyllä muuten hyvä – mutta se ei pidä paikkaansa!

Seurain pöytäkirjoista ei löydy minkäänlaista mainintaa siitä, että Kajanuksen tai sävelmäkomitean pätevyyttä olisi tuolloin epäilty. Asia oli täsmälleen päinvastoin. Kun Kajanuksen toimittama ensimmäinen kansanlaulujen vihko ilmestyi, Kajanuksen asiantuntemusta ylistettiin:

69 SKS:n keskustelemukset 17.3.1890; Väisänen 1917, 43.

70 Itkosen 1936, 99 mukaan.

71 Ks. Väisänen 1927, 230; Asplund ja Hako 1981, 241–244; Vainio 2002, 192–193.

... saatamme kuitenkin jo nyt lausua vakuutuksemme siitä, että sen kelvollisuudesta on takeena suorittajan nimi. Sopii todellakin pitää erityisenä onnena tälle Kirjall. Seuran kiitettävälle ja tähdelliselle yritykselle, että sitä on ottanut suorittaaksensa mies semmoinen kuin R. Kajanus, joka on tunnettu yhtä eteväksi ja taitavaksi sävelniekaksi kuin innokkaaksi kotimaisen säveltaiteen harrastaksi. Parempiin käsiin kuin hänen, se ei olisi saattanut joutua.⁷²

Kuvaavaa myös on, että kun Ilmari Krohn vuonna 1899 lopulta sai yliopisto-opintonsa päätökseen ja väitöskirjansa valmiiksi, tutkimuksen esitarkastajaksi ja myös vastaväittäjäksi valittiin Robert Kajanus. Krohnin työ käsitteli hengellisiä kansansävelmiä. Asian tuntijoiden etsiminen oli vaikeaa, koska musiikkitiede-nimistä oppiainetta ei ollut. Tehtävään kysyttiin mm. Martin Wegeliusta ja Richard Faltinia, jotka eivät pitäneet itseään kyllin asiantuntevina tehtävään. Lopulta työn esitarkastajaksi ja myös vastaväittäjäksi tuli Robert Kajanus, joka oli tuohon aikaan pätevin henkilö kansanmusiikintutkimuksen alalla.⁷³

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran johtokunta ei mitenkään puuttunut Kajanuksen tai säveltoimikunnan toimitustyöhön eikä se olisi tähän kyennytään, koska sen jäsenet edustivat muita oppialoja kuin musiikkia. Seuran kritiikki alkuperäistä sävelmäkomiteaa kohtaan kohdistui pelkästään toimitustyön aikatauluun eli siihen, että kansansävelmäkokoelma ei näyttänyt valmistuvan.

Krohn vetäjäksi

Kun toimittajanvaihdos tapahtui vuonna 1893, Krohn oli vasta opiskelija, jonka merkittävimmät saavutukset olivat vielä edessä. Tuossa vaiheessa Krohnin oma keruutoiminta ja muutkin ansiot olivat vielä vaatimattomia. Todennäköisesti hän päätyi toimittajaksi ennen kaikkea sukulaisuussuhteiden perusteella. Hänen edesmennyt isänsä Julius Krohn (1835–1888) oli kansanrunouden tutkija, suomen kielen professori ja juhlittu suomalaisuusmies. Veli Kaarle Krohn (1863–1933) oli vertailevan kansanrunoustieteen professori ja keskeisiä puuhamiehiä Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa.

Toimittajanvaihdoksessa vetovastuu siirtyi alkuperäiseltä komitealta nuoremman sukupolven edustajalle. Krohn seurasi Hannikaisen ja Boreniuksen jalanjälkiä ja osallistui kesällä 1886 osakunnan stipendiaattina keruumatkoille Etelä- ja Keski-Savoon. Matkalla hän merkitsi muistiin mm. Kreeta Haapasalon ”Kanteleeni”. Keräämistään sävelmistä Krohn valitsi 20 mieluisinta, sovittaakseen ne yksinlauluiksi ja sekakuorolle. Sävelmät julkaistiin sitten Savo-Karjalaisen osakunnan *Uusi kannel Karjalasta* -sävelmäkokoelman

⁷² Uusi Suometar 136, 14.6.1888.

⁷³ Vainio 2010, 83–77.

toisena osana, ikään kuin jatkona Hannikaisen aloittamalle työlle. Vuoden lopussa Krohnin keräämät sävelmät menivät muiden Savo-Karjalaisen osakunnan sävelmien joukossa Albergin sävelmätoimikunnan käyttöön.⁷⁴

Jälkeenpäin tietysti sitten paljastui, että Ilmari Krohn oli juuri oikea henkilö jatkaamaan hanketta ja viemään se loppuun. Asiaa auttoi, että Krohn väiteltään sai yliopistosta ensin dosentuurin ja myöhemmin professuurin ja pystyi sisällyttämään kokoelman toimittamisen yliopistolliseen toimintaansa. Kirjallisuuden Seuran asettamaa kiireellistä aikataulua ei hänkään pystynyt noudattamaan. Krohn paisutti hanketta alkuperäisestään. Väisänen laskelmien mukaan kolmen vuosikymmen kuluttua hankkeen aloituksesta sävelmiä oli koossa jo yli 15000. Keräystyöhön oli ottanut osaa 215 henkilöä, näissä mukana myös 18 naista.⁷⁵

Suomen kansan sävelmät oli suuri kansallinen hanke. Krohnin lisäksi siinä olivat mukana myös hänen oppilaansa Armas Launis ja A. O. Väisänen sekä lukemattomat muut henkilöt, jotka keräsivät uutta aineistoa kokoelman tarpeisiin. Koska hanke kesti useita vuosikymmeniä, myös maailma ympärillä muuttui. Alkuperäinen tavoite luoda sävelmäkokoelma musiikinharrastajien ja kuorojen tarpeisiin muuttui tieteellisemmäksi. Krohn keräsi hengellisiä kansansävelmiä, jotka hän liitti neljänneksi osaksi Suomen kansan sävelmien aiemmin suunniteltujen runo-, tanssi- ja laulusävelmien lisäksi. Hän myös teki väitöskirjansa hengellisistä sävelmistä ja edesauttoi uuden tieteenalan syntyä kehittämällä kansansävelmien luokittelumenetelmiä. Mutta välttämätön edellytys tälle kaikelle oli pohjatyö, jonka Albergin johtama sävelmäkomitea teki.

74 Ruutu 1939, 260.

75 Väisänen 1917, 58.

Lähteet

Sanoma- ja aikakauslehdet

Keski-Suomi
Päivälehti
Savo
Savonlinna
Suomalainen Wirallinen lehti
Suomi
Uusi Suometar
Valvoja

Nuottijulkaisut

Borenius, Axel (toim.) 1880. *Suomalaisia kansan-lauluja*. 1. vihko. Helsinki: K. E. Holm.
Hahl, Taavi 1872. *Ylioppilaslauluja: Studentsånger*. 1. vihko. Helsingfors: K. E. Holm.
Hannikainen & al. 1881. *Uusi kannel Karjalasta, soitto sointuva Savosta. Uusia suomalaisia kansanlauluja savokarjalaisen osakunnan kokoelmasta mieskvartetille*. Sovittanut R. Faltin. Helsinki: Savokarjalainen osakunta.

Kirjallisuus

Asplund, Anneli & Hako, Matti 1981. *Kansanmusiikki*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 366. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
Itkonen, Erkki 1936. A. A. Borenius-Lähteekorva. *Kansanrunouden kerääjä ja tutkija*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
Laulukas (nimim.) 1872. *Ylioppilaslauluja*. Kirjallinen kuukausilehti 2, 1.2.1872, 47–8.
Jalava, Ilona 1948. *Antti Jalava. Tavallisen miehen tarina*. Porvoo: WSOY
Marvia, Einari & Vainio, Matti 1993. *Helsingin kaupunginorkesteri 1882–1892*. Helsinki: WSOY.
Paavolainen, Pentti 2014. *Nuori Bergbom: Kaarlo Bergbomin elämä ja työ I, 1843–1872*. Teatterikorkeakoulun julkaisusarja 43. Helsinki: Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu.
Ruutu, Martti 1939. *Savo-Karjalaisen osakunnan historia: 2, 1857–1887*. Porvoo: WSOY.
Saarenheimo, Eero 1976. *Suomalaisuutta rakentamassa: Helsingin suomalainen klubi 1876–1976*. Helsinki: Helsingin suomalainen klubi.
Salomaa, Jalmari Edvard 1926. *Helsingin suomalainen klubi: 1876–1926*. Helsinki: Otava.
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran keskustelut 1893–1894. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 1894.
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran keskustelut 1888–1889. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 1889.
Vainio, Matti 2002. ”Nouskaa aatteet!” Robert Kajanus: elämä ja taide. Helsinki: WSOY.
Vainio, Matti 2005. *P. J. Hannikainen: säveltäjä, runoilija, suomalaisuusmies*. Jyväskylä: Minerva.
Vainio, Matti 2010. *Ilmari Krohnin väitöskirjan mutkikkaat vaiheet*. Musiikki 3–4, 83–87.
Väisänen, A. O. 1917. *Suomen kansan sävelmien keräys: vaiheet ja tulokset*. Suomi 16. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
Väisänen, A. O. 1927. *Ilmari Krohn suomalaisten kansansävelmään kerääjänä, julkaisijana ja tutkijana*. Suomen musiikkilehti 15, 230–31.